

Wiesław Jamrozek

"Rozwój pedagogiki w II Rzeczypospolitej (1918-1939) : problemy kontrowersyjne", red. Wanda Bobrowska-Nowak, Katowice 1992 : [recenzja]

Chowanna 2, 75-79

1994

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 1994	R. XXXVI (XLVII)	T. 2	s. 75–79
------------	--	---------------	---------------------	------	----------

RECENZJE

**„Rozwój pedagogiki
w II Rzeczypospolitej (1918–1939)
Problemy kontrowersyjne”
Red. Wanda Bobrowska-Nowak
Katowice, Uniwersytet Śląski 1992, ss. 117**

W aktualnych warunkach transformacji polskiej oświaty i nauk o wychowaniu istotną rolę może odegrać refleksja nad najnowszą historią wychowania, w tym również nad stanem teorii i praktyki pedagogicznej II Rzeczypospolitej. Refleksję tę mogą wspomóc zarówno prace dążące do syntetycznego ujęcia dorobku oświatowego oraz myśli pedagogicznej Polski międzywojennej, jak i opracowania ukazujące przebieg dyskusji i sporów prowadzonych w tym okresie w kręgu teoretyków i praktyków edukacji w różnych szczegółowych kwestiach. Do przedsięwzięć tego drugiego rodzaju należy zaliczyć recenzowaną książkę: *Rozwój pedagogiki w II Rzeczypospolitej (1918–1939). Problemy kontrowersyjne*.

Omawiana pozycja składa się zasadniczo z 2 części. Pierwsza, którą redaktor tomu, W. Bobrowska-Nowak, określa we wstępie mianem teoretycznej, obejmuje 4 artykuły. Dotyczą one dyskusji wokół kształtu wybranych dyscyplin pedagogicznych (historii wychowania, pedeutologii, andragogiki) oraz problemu wolności i przymusu w wychowaniu. Druga część składa się

natomiast z 5 tekstów poświęconych bardziej szczegółowym zagadnieniom, będącym przedmiotem sporów i posiadającym istotne znaczenie dla praktyki pedagogicznej (ocenie szkolnej, samorządowi uczniowskiemu, zadaniom nauczyciela rysunków, obliczu religijnemu szkoły).

Pierwszą część publikacji otwiera artykuł Danuty Dryndy. Autorka podejmuje w nim kwestię sporu o historię wychowania jako dyscyplinę naukową w okresie międzywojennym, ukazuje zasadnicze nurty dyskusji toczonych wówczas wokół przedmiotu, zadań, metod badań tej nauki i jej miejsca wśród innych dziedzin wiedzy o wychowaniu. Wskazuje zarazem na przyczyny odmiennych w tym zakresie stanowisk. Trafnie ujmuje istotę sporu, który nadal nie jest rozstrzygnięty: „historyczna czy pedagogiczna historia wychowania?”

Barbara Żechowska w szkicu poświęconym pedeutologii w latach międzywojennych podejmuje próbę prześledzenia narodzin i dalszego rozwoju tej subdyscypliny. Ukazuje m.in. czynione wówczas wysiłki w celu określenia obszaru poznania naukowego pedeutologii i wyłaniające się sposoby jej ujęcia (psychologizujące i interdyscyplinarne). Nawiązując do koncepcji J. Mirskiego, proponuje kontynuację tego nurtu refleksji, który – jej zdaniem – prowadzi do sprecyzowania przedmiotu pedeutologii jako odrębnej nauki o nauczycielu i jego profesjonalnej działalności (s. 31).

Agnieszka Stopińska-Pająk omawia wybrane koncepcje teoretyczne, w których świetle analizowano i wyjaśniano problemy z zakresu wychowania człowieka dorosłego (głównie koncepcje H. Radlińskiej, K. Kornilowicza i F. Znanieckiego). Podkreśla znaczenie okresu międzywojennego dla rozwoju polskiej myśli andragogicznej, która – jak słusznie zauważa – zyskała w tym czasie instytucjonalną bazę. Niewątpliwie walory rozprawy podniosłaby próba wskazania źródeł inspiracji prezentowanych koncepcji oraz przykładów twórczej ich adaptacji (autorka wspominała właściwie tylko o bliskiej jej zainteresowaniom badawczym „pracy świetlicowej”). Można sądzić, że podjęcie tych kwestii pozwoliłoby również na podkreślenie, charakterystycznej dla wielu przedstawicieli refleksji nad wychowaniem człowieka dorosłego w II Rzeczypospolitej, postawy zaangażowania w rozwiązywanie problemów właściwych temu okresowi (W i n c l a w s k i, 1979, s. 123–131; 1980, s. 128–132). Uwagi te nie pomniejszają wartości naukowej rozważań A. Stopińskiej-Pająk.

Ich dużą zaletą jest próba swoistej aktualizacji myśli andragogicznej Polski międzywojennej, ukazania jej bliskich związków ze współczesną teorią pedagogiczną (a przede wszystkim z koncepcją pedagogiki humanistycznej).

Ważny temat – często dyskutowany w Polsce międzywojennej, jednocześnie nie opracowany dotychczas wystarczająco – przedstawia Rafał Kula. Omawia on zagadnienie wolności i przymusu w wychowaniu w ujęciu 3 czołowych reprezentantów pedagogiki kultury: Bogdana Nawroczyńskiego, Sergiusza Hessena i Bogdana Suchodolskiego.

Drugą część książki rozpoczyna artykuł Krystyny Wszolek poświęcony dyskusjom wokół oceny szkolnej. Autorka omawia w szczególności kontrowersje odnoszące się do przedmiotu i miejsca oceny szkolnej w procesie kształcenia, sposobów oraz form kontroli i oceny ucznia. Swoją uwagę koncentruje przede wszystkim na różnicach występujących w poglądach przedstawicieli pedagogiki tradycyjnej i rzeczników „nowego wychowania”.

Polemiki wokół zagadnień samorządu uczniowskiego są przedmiotem rozważań Lidii Kaczmarzyk-Kielb. Autorka przedstawia sposoby interpretacji istoty samorządu szkolnego, prezentuje poglądy dotyczące jego celów, zakresu działania, warunków funkcjonowania itd. Czyni to jednak dość powierzchownie. Taki charakter jej rozważań ujawnia się zwłaszcza w konfrontacji z treścią pracy Danuty Koźmian, opublikowanej w 1991 roku staraniem Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu Szczecińskiego (K o ź m i a n, 1991).

Stanisław Adamek podejmuje próbę prezentacji i analizy stanowisk w kwestii zadań nauczyciela rysunków w latach 1918–1939. Wydaje się jednak, że autor postawił przed sobą cel nazbyt ambitny. Wątpliwości budzi już samo sformułowanie tytułu (co autor rozumie przez zadania, a co przez funkcje?). Tytuł ten nie jest również w pełni adekwatny do treści wypowiedzi, która z pewnością zyskałaby na wartości przy bardziej problemowym jej ujęciu. Odnosi się takie wrażenie, że rodzaj materii artykułu S. Adamka nie przystaje do problematyki innych tekstów zamieszczonych w recenzowanym tomie.

Przedmiotem rozważań w artykule Mirosława Wójcika jest spór o oblicze religijne szkoły powszechnej, toczący się w latach międzywojennych w nauczycielskim ruchu społeczno-zawodowym. Za punkt wyjścia autor przyjmuje stanowisko Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół

Powszechnych. Wypowiedź M. Wójcika cechuje jednak pewna powierzchowność, niekiedy również tendencyjność. Problem tak delikatnej natury zasługuje z całą pewnością na wnikliwszą analizę. Podziały ideowe i polityczne występujące w środowisku nauczycieli szkół powszechnych były bardziej złożone niż te, które sugeruje autor tekstu. Wpływy lewicy społecznej uzewnętrzniały się w szeregach Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych (ZPNSP), a później również w Związku Nauczycielstwa Polskiego (ZNP). Określanie tych organizacji mianem lewicowych jest jednak sporą przesadą (s. 92–93, 99 i in.). Bez wątplenia na miano lewicowej organizacji nauczycielskiej zasługuje Towarzystwo Oświaty Demokratycznej „Nowe Tory”, działające w latach trzydziestych w opozycji do władz ZNP. Z tą też częścią nauczycielstwa związany był „Miesięcznik Nauczycielski”, o którym autor wspomina, wskazując zarazem, jakoby opinie formułowane na jego łamach były reprezentatywne dla nauczycieli skupionych w ZNP (s. 103). Wypada zauważyć, że treść artykułu M. Wójcika byłaby klarowniejsza, gdyby autor zdefiniował na wstępie pojęcie szkoły wyznaniowej. Występowanie przeciwko zasadzie szkoły wyznaniowej w warunkach Polski międzywojennej nie musiało oznaczać równoczesnego podzielenia dążeń do eliminacji pierwiastka religijnego z edukacji szkolnej. Autor w swoich dalszych badaniach nad podjętą problematyką powinien potraktować ją w sposób bardziej dociekliwy, uwzględniając zarazem – w znacznie szerszym zakresie – dotychczasowy dorobek naukowy (istniejąca literatura przedmiotu nie jest wolna od znamion minionej epoki historycznej, nie można jej jednak bagatelizować).

Problem oblicza religijnego szkoły w opinii nauczycielskich organizacji stanowi także przedmiot rozważań w artykule Beaty Pituly. Autorka omawia go na przykładzie województwa śląskiego. Deklaruje również próbę ukazania kontrowersji wokół sprawy autonomii szkolnictwa polskiego na Śląsku (w rzeczywistości problemu tego później nie rozważa). Do wypowiedzi B. Pituly można odnieść większość uwag sformułowanych w stosunku do artykułu M. Wójcika. Tutaj także szczególne wątpliwości budzi kwalifikacja zawodowego ruchu nauczycielskiego, reprezentowanego przez ZPNSP, ZPNSŚ (Związek Polskich Nauczycieli Szkół Średnich) i później przez ZNP jako lewicy nauczycielskiej (s. 110 i in.).

Omawiana publikacja charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem tematyki. Niejednakowa jest waga przedstawianych w niej problemów i różny poziom ich prezentacji (pod tym względem wyróżniają się teksty zawarte w pierwszej części tomu). Książka ta stanowi jednak niewątpliwie pozycję interesującą. Jej treść prowokuje do refleksji oraz dalszych, bardziej pogłębionych prac badawczych.

Bibliografia

- K o ź m i a n D., 1991: *Samorząd uczniowski w polskiej pedagogice Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*. Szczecin, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- W i n c ł a w s k i W., 1979: *Heleny Radlińskiej socjologia zaangażowana i praktyczna*. „Kultura i Społeczeństwo”, nr 1/2.
- W i n c ł a w s k i W., 1980: *Helena Radlińska - uczona, pedagog, działacz (1879-1954)*. „Wiś Współczesna”, nr 5.

Wiesław Jamrozek